

УДК 631.372

КРИВОКОНЬ О.Г., к.ф.н., ДП «Завод ім. В.О. Малишева»
МАЛАКЕЙ М.А., ДП «Завод ім. В.О. Малишева»

СТАН ТРАКТОРОБУДУВАННЯ В УКРАЇНІ. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТА ШЛЯХИ ЇХ РЕГУЛЮВАННЯ

Показано состояние отрасли и причины ухудшения ситуации на рынке машин для АПК с момента выхода Украины из состава СССР и до настоящего времени. Даны практические рекомендации по выходу из кризисной ситуации в сельхозмашиностроении.

Вступ. Відомо, що Україна є великим виробником та експортером сільгосппродукції. На її території знаходяться 25 % світового чорнозему, а кліматичні умови вельми сприятливі для вирощування сільськогосподарської продукції. На початку ХХ сторіччя Україна була одним із найбільших експортерів зерна в світі. У складі Радянського союзу Україна задовольняла суттєву частину потреби країни в зерні та насінні.

За даними Міністерства аграрної політики Земельний фонд України складає 60,4 мільйона гектар, в тому числі – 42,3 мільйона гектар пашні або 70,1 % - землі сільськогосподарського призначення. Для обробки такої величезної площі необхідно близько 285-300 тисяч тракторів всіх модифікацій. Це виходячи з розрахунку 50 тракторів на 7 тисяч гектар.

Мета і постановка задачі. Дати рекомендації по організації галузі сільгоспмашинобудування в період кризи на основі досвіду, надбаного автором при керівництві тракторними заводами та роботі в МЕР. Для цього були поставлені наступні задачі:

- Аналіз статистичних даних галузі сільгоспмашинобудування в динаміці;
- Аналіз стану галузі за результатами господарювання;
- Розробка практичних рекомендацій, які необхідно застосувати для виходу галузі сільгоспмашинобудування із кризи, що об'єктивно має місце вже не перший рік.

Стан тракторобудування в Україні. Як великий аграрний виробник, до 1990 року Україна щорічно купувала близько 52 тисяч тракторів, 12 тисяч зернозбиральних комбайнів, 2,5 тисячі буряко- та кукурудзозбиральних комбайнів. У 1990 році, коли було зібрано близько 50 мільйонів тон зерна, парк сільськогосподарських машин налічував рекордне число одиниць – 495 тисяч тракторів. Цінові перетворення 1992-1995 рр. обумовили стрімкий ріст цін, зокрема, на сільськогосподарську техніку. При цьому ріст об'ємів виробництва значно відставав від темпів росту цін. Це призвело до значного погіршення фінансового положення аграрних підприємств. Одночасно скоротився і парк сільськогосподарських машин України. Практично списана техніка відпрацювала більше 2 строків, передбачених технічними нормами експлуатації.

У 1985 році вітчизняними підприємствами було вироблено 136 000 тракторів, а вже в наступні роки спостерігається значний спад виробництва. Вже за станом на 1 березня 2005 року, в наявності у сільськогосподарських підприємств України було 194,92 тисячі тракторів усіх марок (495 000 – 1990 р.). За 15 років випуск тракторів

скоротився більш ніж у 30 разів, а вже у 2009 р. – більш ніж в 100 разів. Процент використання виробничих потужностей тракторних заводів також знизився з 93 % (у 1985 р.) до 5,2 % (у 1997 р.). Менш всього виробничі потужності підприємств були завантажені у 2009 р. – до 2%.

Якщо взяти, наприклад, російські заводи, то їх виробничі потужності нині використовуються всього на 10-20 % - це критичний поріг рентабельності підприємств.

Надлишковий, зношений і фізично, і морально виробничий апарат українських підприємств потребує модернізації та структуризації. Значні борги підприємств та відсутність ефективних схем продажу техніки споживачам не дають заводам подолати кризу. Відсутність достатнього бюджетного фінансування також впливає на спад виробництва, і в зв'язку з цим – тракторні заводи вимушені шукати експортні ринки. Іноземні виробники сільгосптехніки проявляють значне зацікавлення українським ринком. Для мінімізації ризиків основною формою співробітництва таких компаній поки залишається імпорт техніки в Україну і створення спільних підприємств з вітчизняними виробниками зі складання машин з наступною комплектацією техніки вузлами та деталями українського виробництва.

За останні кілька років прийнято ряд державних нормативних актів, направлених на розвиток вітчизняного ринку сільгосптехніки. Для стимулювання вітчизняного ринку сільськогосподарської техніки держава частково компенсує ставки по кредитах та вартості сільгосптехніки, а також надає виробникам та споживачам продукції ряд податкових та митних пільг. В цілому, державна програма підтримки технічного забезпечення аграрного сектору економіки не достатньо ефективні.

Всупереч статті 14 Закону України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу», який передбачає закупівлю з використанням державних преференцій лише вітчизняної техніки, значна частина коштів, що виділяються з Державного бюджету за програмами фінансової підтримки сільгоспвиробників, використовуються для закупівлі імпоротної техніки.

В результаті, за минулий рік з використанням коштів, які виділяються селянам із Державного бюджету на компенсацію кредитних ставок банків придбано техніки на 1827 млн. грн., із них вітчизняної – на 197 млн. грн., що складає лише 10,7 % від загальної суми.

Згідно Закону України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу», державні кошти на фінансовий лізинг, і, особливо, на компенсацію вартості повинні використовуватися на закупівлю складної техніки. Проте, у 2008 році, в межах програми 30 % компенсації вартості і фінансового лізингу 38,3 % коштів використано на придбання дешевої, не складної техніки.

Таким чином, підприємства машинобудування для агропромислового комплексу лише за минулий рік могли додатково реалізувати своєї продукції в межах програм державної підтримки сільгосптоваровиробника майже на 2,0 млрд. грн. і втратили понад 200 млн. грн. прибутків, які можна було направити на розвиток виробництва.

Необхідні нові механізми, які будуть враховувати, як особливості сільськогосподарських виробників, так і інтереси підприємств машинобудування.

Нині галузь складається із більш ніж 120 заводів, які можуть виробляти близько 70 % техніки, необхідної для України. На даний момент в галузі діють більше 40 відносно великих підприємств, потужності більшості з яких завантажені на 15-20 % через нестачу обігових коштів.

Кризові явища, які відбуваються в економіці на протязі останніх місяців,

привели до того, що підприємства галузі зменшили темпи виробництва продукції і, використовуючи залишки власних обігових та залучені кошти, працюють на складах. Станом на 20 березня 2009 року, на складах підприємств та дилерів накопичилось техніки і обладнання на загальну суму 1,7 млрд. грн., зокрема: 2100 тракторів, 2730 знарядь для обробки ґрунту, 2060 сівалок, 237 машин для внесення добрив, та інше.

Протягом останніх років намітилася тенденція зменшення присутності вітчизняної техніки для АПК на внутрішньому ринку, з одночасним різким збільшенням ввозу аналогічної техніки іноземного виробництва. Об'єм імпорту сільгосптехніки за даними Держмитслужби, надані в таблиці нижче.

Таблиця 1 – Об'єм імпорту сільгосптехніки в період 2000-2008 рр.

Рік	Об'єм імпорту сільгосптехніки, млн. дол. США
2000	141,8
2001	216,2
2002	297,4
2003	365,2
2004	459,9
2005	597,6
2006	860
2007	1285
2008	2500

Тобто, тільки за минулий, 2008-й рік, імпорт збільшився майже в 2 рази, а у порівнянні з 2000-м роком – у 17,6 рази.

На жаль, в Україні закупівля імпоротної техніки відбувається за рахунок державних преференцій і дотацій. Державні дотації сільгосптоваровиробникам з 2000 по 2008 рік зросли у 16,6 разів і склали майже 3,7 млрд. грн., що, у першу чергу, вплинуло на зростання імпорту. Крім того, значне зростання імпорту за останні роки відбулось внаслідок зменшення до 0 % ставок ввізного мита.

Таким чином, у 2008 році іноземні виробники техніки для АПК проінвестовані, в тому числі і за рахунок державного бюджету України, майже на 250 млн. дол. США. Тобто, за ці кошти можна було викупити всю українську техніку, яка на сьогодні залишається на складах підприємств.

А яка ж ситуація з наявністю техніки українського виробництва у господарствах України?

Стан техніки, що є в наявності, незадовільний. Нормативний строк служби більшості тракторів складає 7-10 років. Фактично, у господарствах питома вага тракторів, випущених до 1985 року, досягає 25 %, випущених у 1986-1990 рр. складає більше 42 %. Більше половини тракторів, що є в наявності, були випущені близько 20 років назад.

Якщо взяти, наприклад, трактори марки «ЮМЗ», то кількість їх у господарствах України складає близько 50 тисяч штук. З них більше половини потребують капітального ремонту (з повним зношенням) або списання на металолом. Із року в рік ця статистика погіршується і, за нашими підрахунками, десть у 2015 трактори «ЮМЗ» залишаться в одиничних екземплярах у господарствах України.

Може бути, трохи краща ситуація з тракторами «ХТЗ», але за 8 місяців 2009 року господарствами України було придбано всього 150 штук цих тракторів. Це в

середньому 18,75 трактори в місяць, навіть не виходить по 1 трактору в місяць на область України. Це може призвести до краху галузі тракторобудування та закриттю таких гігантів, як ХТЗ та ЮМЗ.

А в цей час імпорт нових тракторів за 2008 рік склав – більше 16 000, бувших у використанні – 1100 на загальну суму 325 мільйонів дол. США, а вже за 8 місяців 2009 року було завезено 2194 нових тракторів, бувших у використанні – 560 штук на загальну суму 29 мільйонів дол. США. Ми вважаємо, ці цифри самі говорять за себе. Один тільки МТЗ (спільно з «Укравтозапчастиною») завіз в Україну у 2008 році 5927 тракторів потужністю 80-120 к. с. А вже за 8 місяців 2009 року – 800 штук.

Імпорт із Китаю малопотужних (до 27 к. с.) тракторів у 2008 році склав 3313 штук, а за 8 місяців 2009 року -1000 штук. За цією статистикою видно, що криза не дуже впливає на реалізацію мінітехніки, це до того, що в Україні немає масового виробництва цих малопотужних тракторів.

Для країни з таким великим потенціалом сільськогосподарського виробництва, Україна має непропорційно низьку кількість сільгосптехніки на гектар орної землі. За станом на 1.01.2009 року в наявності у сільгосппідприємств України було близько 180 тисяч тракторів всіх марок. За даними Міністерства аграрної політики, потреба в тракторах для аграріїв складає до 18 000 штук всіх модифікацій щорічно.

Всі країни, що являються основними світовими виробниками тракторів, намагаються захистити свій ринок, створити умови для виробництва та реалізації тракторів – і тільки Україна розкрила усі двері і впустила на свій ринок всіх виробників тракторів. Ми вважаємо, що ще не всі світові виробники зрозуміли, що таке і який це ринок – Україна. «Важкі бої» за цей ринок ще попереду. В майбутньому основні гравці - виробники зажадають будувати та відкривати свої заводи по виробництву тракторів в Україні, і хто прийде сюди першим і приведе з собою якісне гарантійне обслуговування та сервіс, той і стане монополістом на цьому ринку, і на ринках Молдавії та півдня Росії. Тому, що саме на території Східної Європи Україна була та є законодавцем «моди» в агропромисловому комплексі.

Для подолання кризових явищ в галузі сільськогосподарського машинобудування України ми пропонуємо наступні шляхи вирішення:

- 1) Міністерство аграрної політики має визначитись з перспективами розвитку аграрного сектору економіки та надати до Міністерства промислової політики перелік машин, обладнання та технічних умов на них, які необхідно розробити в найближчий час;

- 2) Розглянути можливість середньо - та довгострокового кредитування підприємств сільгоспмашинобудування;

- 3) Міністерство фінансів має забезпечити у повному обсязі фінансування по роках «Державної програми розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу на 2007-2010 року» в частині фінансування заходів із розробки нових зразків сільськогосподарської техніки і компенсації кредитів, отриманих на технічне переоснащення підприємств.

- 4) При внесенні змін до Закону України «Про Державний бюджет на 2010 рік» передбачити збільшення видатків на проведення лізингових операцій із технікою для АПК та включити видатки на часткову компенсацію вартості дійсно складної вітчизняної техніки.

- 5) Для вдосконалення порядку закупівлі техніки для агропромислового комплексу за бюджетні кошти та підвищення ефективності роботи Міжвідомчої експертної ради (МЕР):

- МЕР дійсно визначити пріоритетні напрямки розробок та виготовлення техніки для АПК;
- У відповідності до ст. 14 Закону України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» за бюджетні кошти здійснювати закупівлю лише вітчизняної техніки для агропромислового комплексу, яка визначається згідно п. 3, ст. 1 зазначеного закону. Відповідність техніки даним нормативним вимогам має бути підтверджена актом перевірки міжвідомчої комісії, яку призначає МЕР, використання при виготовленні даного виробу не менше 50 % вітчизняних матеріалів та комплектуючих виробів;
- Дозволити проводити експертизу ціни виробів, що пропонуються для розгляду на засіданнях МЕР не лише НДІ «Укراгропромпродуктивність», а і регіональним торгово-промисловим палатам. При змінах вартості енергоносіїв, металопродукції, підвищенню заробітної плати в цілому по Україні коригування ціни проводиться по спрощеній схемі.
- Часткову компенсацію вартості, при передбачені в Державному бюджеті видатків на фінансування даної програми, проводити лише для складної техніки для АПК, для чого Мінагрополітики дати визначення, погоджене з іншими зацікавленими міністерствами і відомствами. Часткову компенсацію вартості для певної машини чи обладнання запровадити терміном на 3 роки, а в подальшому – лише за умови її модернізації.
- Проведення приймальних та періодичних випробувань техніки дозволити проводити організаціям, які мають відповідні дозвільні документи.
- Раді Міністрів Автономної республіки Крим та обласним державним адміністраціям розглянути можливість запровадження пільгової ставки відсотка на землю для підприємств сільгоспмашинобудування.

Вищевказані шляхи виходу з кризової ситуації в галузі враховують як особливості сільськогосподарських виробників, так і інтереси підприємств машинобудування, являючись першочерговим комплексом заходів для подальшого розвитку та розширення галузі сільськогосподарського машинобудування України.

Висновки

В даній статті було розроблено алгоритм заходів, необхідних для виходу з кризи, подальшого розвитку та розширення галузі сільгоспмашинобудування України.

Дані практичні рекомендації по реалізації цих заводів.

Список літератури: 1. Закон України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу». 2. «Державна програма розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу на 2007-2010 рік». 3. Постанова Кабінету Міністрів від 11.03.2009 р. № 264 „Про розширення внутрішнього ринку для вітчизняних підприємств машинобудування для агропромислового комплексу”. 4. Постанова Кабінету Міністрів України № 191 від 12.03.2009 р. „Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті для державної підтримки вітчизняного машинобудування для державної підтримки вітчизняного машинобудування для АПК, в тому числі через механізм здешевлення кредитів”.